

МАРКО НЕДИЋ

МЛАДЕН ЛЕСКОВАЦ О САВРЕМЕНИМ ПИСЦИМА

Поштовани чланови породице Младена Лесковца,
Поштовани председнице Матице српске,
Драги матичари, пријатељи Матице српске и поштоваоци
научног и књижевног дела Младена Лесковца,

У овој свечаној прилици желим најпре да се захвалим члановима жирија Матице српске, састављеног од веома компетентних стручњака за одређене књижевне области, који су у мојим два књигама, у *Поврајку њричи* и *Чарању и њлејену њриче*, непосредном поводу за ову високу награду, можда видели више и боље него што сам као аутор претпостављао да се може видети у њима. А видели су тако, верујем, најпре због многозначности критичко-интерпретативног метода и стила којим су оне писане, који се креће између науке о књижевности и слободнијег критичко-есејистичког дискурса, тако привлачног Младену Лесковцу и често коришћеног у његовим радовима, можда и због књижевноеволутивног контекста који се најчешће подразумевао у њима, на крају и због логике самог језика у служби књижевности, који увек даје више него што се то на први поглед може видети. Посебно задовољство и част у овом тренутку осећам и због чињенице што ће моје име одсада стајати уз имена изузетних тумача српске књижевности који су ову награду добили пре мене – Драгише Живковића, Новице Петковића, Радмиле Маринковић, Наде Милошевић Ђорђевић, Божидара Ковачека, Јована Делића, Душана Иванића и Ива Тартаље. Такође желим да се искрено захвалим издавачима ових двеју књига, Академској књизи из Новог Сада и „Филипу Вишњићу” из Београда, што су у веома неповољним општим условима по културу и

књижевност годинама имали слуха за објављивање већег броја књига које су својом садржином и значењем потврђивале оне књижевне и уметничке вредности које су биле један од важних услова за стварање, одржавање и трајање културног и духовног идентитета свих нас.

И већ овде, овако интонираним реченицама, као да сам неосетно ушао у поље и метод Лесковчевог начина тумачења књижевности. Шта је он својим бројним студијама, књигама, истраживачким радовима, сугестијама, тако му драгим писмима и другим облицима тумачења прошлости и садашњости српске књижевности и културе желео и успео да пружи својим савременицима и будућим генерацијама? Успео је пре свега да открије и да, не само на симболичан начин, међусобно повеже неке недостајуће карике у успостављању књижевног, а самим тим и културног континуитета српског народа од ранијих времена па до 19. века, и да истовремено то каже начином који није нимало замарајући, какав је наизглед неминован у радовима посвећеним чињеницама које се откривају о прошлости, већ је јасан, динамичан, стилски богат и изненађујуће непосредан за материју на коју се односи. И то је оно што ће привући сваког ко имало пажљивије чита и на свој начин доживљава текстове потписане именом овог веома радозналост, науци и истини приврженог тумача српске књижевности.

И још је показао да се дух епоха које је тумачио, колико у дOMETИМА великих писаца, врло често скривао и у „величини маленијех”, другим речима да се, колико у остварењима познатих књижевних имена, исто тако могао пронаћи и у делима оних наших мање знаних аутора који су својим језичким жишцима омогућавали да се књижевно време још потпуније осветли зубљама које су изнад њих носили познати ствараоци. „Грмен велики” из којег су израсли Доситеј, Вук, Стерија, Његош, Лаза Костић, Змај, Исидора, Андрић, Црњански и други била је сама историјска епоха са свим својим културним и животним садржајима и наговештајима, које су својим изузетним књижевним остварењима обасјавали они који су видели, осећали и знали више од маленијех. На особен начин осветљавајући и једне и друге, Лесковац је својим нескривеним истраживачким нервом успео да открије и тиме успостави природну и за српску културу више него важну, макар и танку али реалну везу између књижевности средњег века на самом њеном крају, оличене у делу патријарха Пајсија, и књижевних наговештаја на простору данашње Војводине до Велике сеобе, а поготово да афирмише особен књижевни израз српске културе 18. и прве половине 19. века преко грађанске поезије те епохе и новоистраженог и узорно коментарисаног жанра бећарца. Када је у 19. веку књижевни

континуитет већ био успостављен, Лесковцу је преостало да у првом реду афирмише књижевне вредности, што је он и чинио, и да уз њих проналази реалне везе између спољашњих подстицаја и стварних естетских резултата у делима наших великих књижевних стваралаца. Тако је својим научним радом, у којем је стално био присутан „дрв страсти трагања и неке чудне љубави за то старо, ретко злато”, како је приметио Борислав Михајловић Михиз, покрио читав три века у развоју српске књижевности – седамнаести, осамнаести и деветнаести – и успешно им додао лични критичко-есејистички интониран поглед на добар број својих савременика из двадесетог столећа.

Колико у резултатима, исто тако је значајно како је овај заточник истраживања и неопходних и тачних коментара књижевне грађе из прошлости, који је мислио у хексаметрима, како је записао у младалачкој песми „Нови Сад”, мотивисао и развијао свој научноистраживачки поступак, шта је износио као аргументацију у одбрану својих ставова, која средства је користио да би читаоцима и познаваоцима књижевности дочарао важност изнесених закључака. Поред највећег броја радова које је започињао *in medias res*, он је поједине, углавном дуже и значајније студије, „Српско грађанско песништво”, на пример, или понеко тумачење Змаја и Лазе Костића, понеки очекивани критички текст о Доситеју, Исидори, Вељку Петровићу, Бошку Петровићу, започињао инвентивним есејистичким или наративним приступом, с низом слободних критичких варијација на изабрану тему и мноштвом аргумената у њену одбрану. Понекад се такав есејистички рукопис изненада и закратко појављивао и усред истраживачког дела његових текстова. Тако су пре њега повремено писали и неки наши најпознатији књижевни критичари и есејисти, најчешће Исидора Секулић, у стилском погледу њему најближа. Али када је прелазио на главни предмет истраживања, есејистички приступ спонтано је мењао у доказни и аналитички, повремено ипак не одступајући од индивидуалних стилских, чак и реторских решења и од јасне аргументације којом је оживљавао предмет и знатно га приближавао читаочевом оку и ставу. Уз то, он је веома добро компоновао своје студије. Развијао их је поступно, тему по тему, документ по документ, чињеницу по чињеницу, став по став, притом важне аргументе често остављајући за крај текста, на тај начин срећно заокружујући свој доказни поступак и сугеришући читаоцима лакше прихватање изнесених закључака.

Као личност свога времена, своје средине и народа, као „национални мисионар”, како за њега каже Миливој Ненин, као песник који је своју лиру из младости врло рано заменио пером радозналост

истраживача наше књижевне прошлости, како примећује Наталија Лудошки, која је поред појединих добитника ове награде свакако најбољи познавалац целокупног књижевног дела Младена Лесковца, није међутим остајао равнодушан ни према савременицима. Тако је већ од раних стваралачких година почео да пише критичке осврте на њихове књиге, најпре о приповеткама Исидоре Секулић, што је био његов први објављени критички текст, нешто доцније о Црњанском, Душану Васиљеву, Бранимиру Ћосићу, Васи Стајићу и другим савременицима из међуратног периода. Истовремено је дакле писао песме, којима је објашњавао себе (1934. године, заједно с Ненадом Митровом, Жарком Васиљевићем и Душаном Микићем, објавио је књигу песама *Три њрема један за њоезију*), затим књижевну критику, којом је објашњавао своје савременике, а врло рано и научне радове, којима је тумачио књижевну прошлост. Уз то је почео да преводи модерне мађарске песнике, да приређује књиге наших писаца, да води интензивну преписку са пријатељима и писцима, са Жарком Васиљевићем, Светиславом Марићем, Андрићем, Исидором, уз њих после рата и са Михизом, Жиком Стојковићем, Ерихом Кошом, Тодором Манојловићем, Миланом Токином. У њој је, као што се чита у књизи Радована Поповића *Велики Госјодин: Младен Лесковац – њим самим*, откривао своју амбивалентну личност, повремено не само одсечну према другима а увек одговорну према књижевном послу, него и духовиту и опуштену, у којој је, у тој преписци, као активан сарадник *Лейхойса Матице српске* и помоћник Васа Стајића у уређивању часописа, после рата и његов дугогодишњи уредник, такође дугогодишњи успешни управник Библиотеке Матице српске и председник Матице, покретач и уредник њеног *Зборника за књижевност и језик*, један од оснивача новосадског Филозофског факултета, истовремено био и званичан и отворен. Све то само по себи говори колико је као посвећеник књижевности и културе био сложена, радознала и богата интелектуална личност. Зато га и његови есеји и књижевне критике о савременицима, како оне писане у међуратном времену, тако и оне друге, настајале после Другог светског рата, представљају као заљубљеника књиге и културе, који је савременике о којима је писао претходно бирао по сличном стваралачком афинитету. Стога се његов избор по сродности, и то не једном, најчешће заустављао на Исидори Секулић, Вељку Петровићу, Бошку Петровићу, Жарку Васиљевићу, Ненаду Митрову.

Његови текстови о савременицима писани су на два начина. У једнима поступа наизглед као стандардни критичар и есејиста и истиче кључне уметничке особине песничких остварења Душана Васиљева, Жарка Васиљевића, Бошка Петровића, односно најва-

жније поетичке тачке прозних дела – тему, композицију, развој приче, језик и стил, и на крају, али и током саме анализе, уметничке вредности представљених књига, између осталих Милоша Црњанског, Исидоре Секулић, Вељка Петровића, Бошка Петровића, његовог *Левача* посебно, затим Ериха Коша, Петра Шегедина, Душана Ђуровића. Лесковац притом, као и када је писао о књигама поезије, није бежао од личних, па и субјективних утисака изречених у првом лицу, од аутобиографских реминисценција, од указивања на добре или мање успеле делове тумачених књига, песама или приповедака. Такви његови текстови писани су непосредним и веома комуникативним прозним стилем, са истанчаним не само критичким него и стваралачким осећањем за реалне уметничке вредности анализираних дела. У њима се осећа да је у младости био песник и да некадашњи стваралачки ерос није нестао из његових текстова, поготово не из оних у којима је говорио о својим савременицима. Права је штета што таквих текстова нема више.

Друга врста његових написа о савременицима остваривана је чистим наративним стилем. То су најчешће сећања на исте писце о којима је већ писао критичке текстове. Такви његови записи, углавном аутобиографски мотивисани, ванредно су сликовити, динамични, препуни наративних призора које би могао пожелети и многи савремени приповедач. Онај ко је прочитао његову „Белешку о Црвеној свесци” посвећену Змају, његову скицу за портрет Милете Јакшића у тексту о Ненаду Митрову, затим портрет самог Ненада Митрова и опис његовог трагичног краја, па портрет непредвидивог Жарка Васиљевића, сећање на поносну Исидору Секулић, на први сусрет с песничком књигом Вељка Петровића у освит Првог светског рата, онај ко је читао његова писма, песме и есеје, могао се уверити да је Лесковац исто тако могао бити добар прозни писац као што је био поуздан књижевни историчар и својеврстан есејиста и песник.

И да завршим речима самог Младена Лесковца из текста „Вељко Петровић есејист” које се могу односити и на њега самог: „У његовим критичким списима, уместо ароганције и осорности, на све стране се разливају осећања захвалности према песнику и поверења према творцу, и неко устрептало усхићење и радост пред оствареном лепотом.” Велика је част примити у Матици српској књижевну награду која носи име такве личности.*

---

* Реч изговорена приликом примања Награде „Младен Лесковац”, у Свечаној сали Матице српске у Новом Саду, 31. октобра 2018. године.